

Studies in Learning & Instruction

Research Paper

Journal homepage: <https://jsli.shirazu.ac.ir>

The Relationship between School Ethos, Parent-Child Communication, Peer Pressure and Students' Adjustment: The Mediating Role of Gender Identity

Masoumeh Zareh¹ , Bahram Jowkar^{2*} , Masoud Hosseinchari³ ,
Raziyeh Sheikholeslami⁴ , Mahboubeh Fouladchang⁵

1. PhD Canditate in Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
2. Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
3. Associate Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran.
4. Associate Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.
5. Associate Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Keywords:

adjustment, gender identity, parent communication, school ethos, peer pressure

ABSTRACT

The aim of the present study was to determine the mediating role of gender identity in the relationship between environmental-social antecedents and adjustment in a group of junior high school students in Shiraz who were studying in the academic year 1400-1401. The research design was a correlational type, and the participants were 472 people (234 girls and 238 boys) from the eighth and ninth grades of junior high school who were selected using random multi-stage cluster sampling method and completed the scales of Parent-Child Communication, school ethics code, peer pressure, gender identity, and The Adjustment Inventory for School Students. To test the research model, the statistical method of structural equation modeling was used. The results indicated a favorable fit of the research model. The findings showed that: the father-child relationship could predict adjustment through the mediating role of gender identity. Mother-child relationships and the school code of ethics also predicted adjustment. Finally, peer pressure positively and significantly predicted the intergroup-bias component of gender identity, but it did not play a role in overall adjustment. The findings of the study indicated that parent-child interactions and the middle-school environment play a more important role than peer pressure in students' adjustment, both directly and through its impact on the formation of their gender identity. Therefore, it is necessary to emphasize the role of the quality of parent-child relationships in parenting, and education officials should also pay attention to the development of school moral systems.

Article history:

Received: 2024/05/24

Revised: 2024/09/24

Accepted: 2024/10/07

Citation: Zare, M., Jowkar, B., Hosseinchari, M., Sheikholeslami, R., & Fouladchang, M. (2026). The Relationship between School Ethos, Parent-Child Communication, Peer Pressure and Students' Adjustment: The Mediating Role of Gender Identity. *Journal of Studies in Learning & Instruction*, 18(1, Ser 90), 185-208.
Doi: 10.22099/jsli.2026.8657

* Corresponding Author: E-mail- address: b_jowkar@yahoo.com

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher

Extended Abstract

Introduction

Among the dimensions of identity, the exploration of gender identity is one of the most important identity crises (Egan & Perry, 2001). The importance of this structure is due to the distinctions that those born at the beginning of this century are different from the previous generations in terms of gender and the development of gender identity and the allocation of special labels. (Hammack et al., 2022). In addition, gender identity can affect various levels of human experiences and behaviors, including behavior and decision-making, how to interact with society and social environments, mental and physical health, people's access to educational, occupational and social resources, perception and social norm. Therefore, the aim of this study is to investigate this construct as a mediating variable.

In his theoretical approach, Egan and Perry (2001) emphasized the flaws in the traditional conceptualizations of gender identity and introduced a multidimensional concept of this structure in the framework of social-cognitive learning theory. They believe that this construct consists of several main components: (a) knowledge of membership (knowledge of membership in a gender classification), (b) gender typicality (the degree to which a person feels that he is a typical member of his gender group), (c) gender contentedness (the extent to which an individual is satisfied with their gender identity), (d) perceived pressure to conform to gender (the degree to which an individual feels pressured by parents, peers, and himself to conform to gender stereotypes), and (e) intergroup bias (the extent to which an individual believes that his gender is superior to the other).

In cognitive-social theory, gender development is not completely shaped and regulated by environmental forces or intrapsychic processes alone. Instead, gender development is shaped by triadic reciprocal causation (Bussey & Bandura, 1999). In the triadic reciprocal causation model, personal factors in the form of cognitive, emotional, and biological events,

behavioral patterns, and environmental events all act as reciprocal factors that influence each other bidirectionally (Bandura, 1986). They include the imposed environment, the selected environment and the constructed environment, and the change from the imposed environment to other environments is influenced by the levels of personal agency in people.

Therefore, in the conducted research, family and social antecedents were studied along with the adjustment consequences of multidimensional gender identity. For this purpose, the variables of parent-child communication, peer pressure and the school ethos have been considered as environmental factors, and the dimensional of adjustment (emotional, social, academic) are the gender identity outcomes.

The parent-child communication consists of two dimensions that children perceive the way they communicate with their parents (each separately) about their feelings and problems apart from the parents' efforts to maintain a good relationship.

Becoming a member of the peer group is one of the primary tasks of adolescent development (Brown et al., 1986; Clemans et al., 2010; Erikson, 1968). Brown et al. (1986) states that peer pressure is when your peers encourage you to do something or avoid doing something else; It doesn't matter whether you personally want to do it or not. The concept of school ethos is an essential element of the broader theory of school effectiveness and is one of the concepts that has received less attention in the theoretical and research literature (Rutter et al., 1979). School ethos is rooted in the idea of habitat; A safe space where creatures can live and build society. Lodge (2013) believes that school ethos is based on certain values that people believe in in practice, and in a common space where they live and are instilled in them. Such lived ethics are both dynamic, shared, and contested (Lodge, 2013). The data also show us how a school code of conduct can constrain people to act in certain ways.

In addition to the importance of studies that examine the interaction of cognitive, social and behavioral factors on gender

identity, it will be effective to examine the consequences derived from these family and social determinants.

Based on prominent theories in the field of adjustment (Baker & Siryk, 1989; Sinha & Singh, 1993), three aspects can be considered: a) academic adjustment, b) personal-emotional adjustment, c) social adaptation.

As a result, the main goal of the research is to investigate the structural model designed based on the cognitive-social perspective to investigate the antecedents and consequences of gender identity. Therefore, the main hypothesis of this research is that environmental and social variables (parent-child communication, peer group pressure and school ethos) predict adjustment through the mediating role of gender identity dimensions.

Research hypothesis

1. Environmental and social variables (parent-child communication, school ethos and peer pressure) have a direct effect on adjustment.

2. Environmental and social variables (parent-child communication, school ethos and peer pressure) have a direct effect on gender identity.

3. Gender identity dimensions have a direct effect on adjustment

4. The dimensions of gender identity play a mediating role of the relationship between environmental and social variables (parent-child communication, school ethos, and peer pressure) with adjustment.

Method

In this research, a sample group of 472 middle students (including 234 females and

238 males) was selected via random multi-stage cluster sampling. Participants completed the Parent-Child Communication Scale-Child Report (Orm et al., 2021), Peer Pressure Vignettes (Santor et al., 2000), School Ethos (Granvik Saminathen et al., 2021), and The Adjustment Inventory for School Students (Sinha & Singh 1993). The Multidimensional Gender Identity Scale (MGIS) (Egan & Perry, 2001) Structural equation modelling was performed using AMOS software, version 24.

Results

The findings showed that the father-child relationship was able to predict adjustment through the mediating role of gender identity. Mother-child relationship and school ethos also predicted adjustment. Finally, peer pressure positively and significantly predicted the intergroup bias of gender identity, but it had no role on adjustment.

Discussion and Conclusion

It is suggested that parents, especially fathers, emphasize the quality of communication between themselves and their children in parenting styles and try to improve their relationships with their children. Also, educators and specialists should formulate ethical structures to be more compatible and develop gender identity.

Keywords: adjustment, gender identity, parent communication, school ethos, peer pressure

رابطه منشور اخلاقی مدرسه، ارتباط والد-فرزندی و فشار هم‌سالان با سازگاری مدرسه در دانش‌آموزان: نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی

معصومه زارع^۱، بهرام جوکار^{۲*}، مسعود حسینچاری^۳، راضیه شیخ‌الاسلامی^۴،
محبوبه فولادچنگ^۴

۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
۲. استاد، بخش روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
۳. دانشیار، بخش روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید باهنر، کرمان، ایران.
۴. دانشیار، بخش روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
واژه‌های کلیدی: سازگاری، هویت جنسیتی، روابط والد - فرزند، منشور اخلاقی مدرسه، فشار هم‌سالان	هدف پژوهش حاضر تعیین نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی در رابطه بین پیشایندهای محیطی - اجتماعی و سازگاری در گروهی از دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهرستان شیراز است که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ مشغول به تحصیل بودند. طرح پژوهش از نوع همبستگی بود و شرکت‌کنندگان ۴۷۲ نفر (۲۳۴ دختر و ۲۳۸ پسر) از دانش‌آموزان کلاس‌های هشتم و نهم دوره متوسطه اول بودند که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند و مقیاس‌های ارتباط والد - فرزند، منشور اخلاقی مدرسه، فشار هم‌سالان، هویت جنسیتی و سیاهه سازگاری برای دانش‌آموزان مدرسه را تکمیل کردند. به منظور آزمون مدل پژوهش از روش آماری مدلیابی معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج بیانگر برازش مطلوب مدل پژوهش بودند. یافته‌ها نشان دادند که؛ ارتباط پدر - فرزند از طریق نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی توانست سازگاری را پیش‌بینی کند. ارتباط مادر - فرزند و منشور اخلاقی مدرسه نیز سازگاری را پیش‌بینی کردند. در نهایت، فشار هم‌سالان مؤلفه سوگیری بین‌گروهی از هویت جنسیتی را به‌طور مثبت و معنی‌داری پیش‌بینی کرد، اما نقشی در سازگاری نداشت. یافته‌های پژوهش بیانگر آن بودند که تعاملات والدین و فرزندان و نیز محیط مدرسه دوره متوسطه اول نقش مهم‌تری نسبت به فشار هم‌سالان در سازگاری دانش‌آموزان دارند؛ هم به‌صورت مستقیم و هم به‌واسطه تأثیری که بر شکل‌گیری هویت جنسیتی آن‌ها دارند. بنابراین لازم است در فرزندپروری بر نقش کیفیت روابط والد-فرزند تأکید شود، و متولیان امر تعلیم و تربیت نیز به تدوین نظام‌های اخلاقی مدرسه توجه داشته باشند.

استناد: زارع، م.، جوکار، ب.، حسینچاری، م.، شیخ‌الاسلامی، ر.، و فولادچنگ، م. (۱۴۰۵)، رابطه منشور اخلاقی مدرسه، ارتباط والد-فرزندی و فشار هم‌سالان با سازگاری مدرسه در دانش‌آموزان: نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی. *مجله مطالعات آموزش و یادگیری*، ۱۸ (۱، پیاپی ۹۰)، ۲۰۸-۱۸۵.

Doi: 10.22099/jsli.2026.8657

* نویسنده مسئول: نشانی پست الکترونیکی: b_jowkar@yahoo.com

مقدمه

تحولات دوران نوجوانی حجم زیادی از پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی رشد را به خود اختصاص داده است. در این میان مهم‌ترین چالش تحولی دوران نوجوانی بحران هویت است که از دیرباز مورد توجه نظریه‌پردازان و پژوهشگران بوده است. این چالش در ابعاد مختلف هویت مطرح است که در این میان کاوش در هویت جنسیتی^۱ ازجمله مهم‌ترین بحران‌های هویتی است (Egan & Perry, 2001). اهمیت این بُعد از هویت ناشی از تمایزاتی است که متولدین ابتدای قرن حاضر از نظر جنسیت و رشد هویت جنسیتی با آن مواجه بوده‌اند و نیز تخصیص برچسب‌های خاصی که نسل‌های پیش از آن با آن روبرو نبوده‌اند (Hammack et al., 2022). نوجوانان این نسل برای توصیف جنسیت و هویت جنسیتی خود از واژگان گسترده‌ای استفاده می‌کنند. این واژگان مفاهیم دوتایی از هر دو جنس و جاذبه جنسیتی را به چالش می‌کشند. به عبارتی، تأمل در پرسش‌هایی از این قبیل: چقدر با جنسیت متناسب دارم؟ آیا باید به کلیشه‌های مربوط به جنسیت خود پایبند باشم یا اینکه در بررسی گزینه‌های رابطه جنسی آزاد هستم؟ آیا جنسیت من نسبت به دیگری برتر است یا پایین‌تر؟ ازجمله دغدغه‌هایی است که وارد عرصه عمومی نیز شده‌اند (Perry et al., 2019). به نظر می‌رسد فشارها برای انطباق با کلیشه‌های جنسیتی و ایدئولوژی‌های جنسیتی منجر به پرسش از محتوا و اشکال خاصی از هویت‌های جنسیتی براساس جنسیت در این گروه سنی شده است (Hammack et al., 2022).

از این جهت بی‌شک، قرن بیست و یکم زمان تغییر در درک ما از جنسیت و هویت جنسیتی است و پژوهش‌هایی که تجربه‌های نوجوانان معاصر در رشد هویتشان را پیش‌زمینه تحلیل‌های خود قرار می‌دهند، چالش‌ها و فرصت‌های این لحظه تاریخی را آشکار می‌کنند و به درک علمی بیشتر و متحول‌تر از رشد جنسیت در نوجوانی کمک می‌کنند. علاوه بر این، هویت جنسیتی در سطوح مختلفی از تجربیات و رفتارهای انسانی نقشی اثرگذار دارد، از قبیل: تصمیم‌گیری، نحوه تعامل با جامعه و محیط‌های اجتماعی، سلامت روانی و جسمی، دسترسی افراد به منابع آموزشی، شغلی و اجتماعی، نحوه ادراک از موقعیت‌ها و هنجارهای اجتماعی (Feir & Mann, 2024; Susilowati et al., 2024). باوجود اهمیت این بُعد از هویت، مفهوم‌سازی و تعیین مولفه‌های آن همواره مورد بحث بوده است. در این راستا، Egan and Perry (2001) در رویکرد نظری خود بر ایرادات وارده بر مفهوم‌سازی‌های سنتی هویت جنسیتی تأکید داشته و مفهومی چندبعدی از این سازه را در چهارچوب نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی معرفی می‌کنند. آن‌ها معتقدند این سازه از چند مؤلفه اصلی تشکیل شده است: الف) دانش عضویت^۲ (دانش عضویت در یک طبقه‌بندی جنسیتی)، ب) سنخ‌شناسی جنسیتی^۳ (درجه‌ای که فرد احساس می‌کند عضوی معمولی از گروه جنسیتی خود است)، ج) رضایتمندی جنسیتی^۴ (میزانی که فرد از تعیین جنسیت خود راضی است)، د) احساس فشار برای هم‌نوایی جنسیتی^۵ (میزانی که فرد تحت فشار خود، والدین و همسالان برای انطباق با کلیشه‌های جنسیتی احساس فشار می‌کند) و ه) سوگیری بین‌گروهی^۶ (میزانی که فرد معتقد است جنسیت خودش بر دیگری برتری دارد).

^۱ gender identity

^۲ Social Cognitive Theory

^۳ membership knowledge

^۴ gender typicality

^۵ gender contentedness

^۶ felt pressure for gender conformity

^۷ intergroup bias

مطابق با نظریه شناختی - اجتماعی بندورا (Bussey & Bandura, 1999)، رشد جنسیتی برحسب علیت متقابل سه‌گانه^۱ شکل می‌گیرد. در مدل علیت متقابل سه‌گانه، عوامل شخصی (در قالب رویدادهای شناختی، عاطفی و زیستی)، الگوهای رفتاری و رویدادهای محیطی، همگی به‌عنوان عوامل متقابلی عمل می‌کنند که به‌صورت دوسویه بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند (Bandura, 1986). علاوه بر این، این نظریه بین سه نوع ساختار محیطی؛ شامل محیط تحمیلی^۲، محیط انتخاب‌شده^۳ و محیط ساخته‌شده^۴ تمایز قایل می‌شود (Bandura, 1997). البته بر این نکته تأکید شده است که تبدیل محیط تحمیلی به دیگر محیط‌ها تحت تأثیر سطوح عاملیت شخصی^۵ در افراد است. در محیط تحمیلی، شرایط فیزیکی و ساختاری به افراد تحمیل می‌شود. افراد کنترل کمی بر حضور این عوامل دارند، اما در تفسیر و واکنش به آن‌ها آزادی عمل دارند. مثلاً، حضور در مدرسه برای کودکان الزامی است. محیط انتخاب‌شده به تجربه‌های واقعی افراد اشاره دارد. در اینجا محیط تنها یک پتانسیل با جنبه‌های مختلف پاداش و تنبیه است و تا زمانی که با اقدامات مناسب انتخاب و فعال نشود، به وجود نمی‌آید. انتخاب همکاران و فعالیت‌های آموزشی نمونه‌هایی از انتخاب محیطی هستند. در محیط ساخته‌شده، افراد محیط‌های اجتماعی و سیستم‌های نهادی را از طریق تلاش‌های مولد خود می‌سازند. مثلاً، کودکان با انتخاب هم‌بازی‌ها و ساختار خلاقانه فعالیت‌های بازی، محیط‌های نمادین خود را می‌سازند. انتخاب و ساخت محیط‌ها بر تعامل متقابل بین عوامل شخصی، رفتاری و محیطی تأثیر می‌گذارند.

با رویداشت به نظریه شناختی-اجتماعی (Bandura, 1997) درخصوص نقش محیط در پژوهش حاضر، نقش پیشایندهای خانواده، مدرسه و هم‌سالان به‌عنوان عوامل محیطی هویت جنسیتی در نظر گرفته شد. بدین منظور متغیرهای ارتباط والد - فرزند، فشار هم‌سالان و منشور اخلاقی مدرسه، به‌عنوان عوامل زمینه‌ساز و محیطی هویت جنسیتی در نظر گرفته شدند.

ارتباط والد - فرزندی^۶ از دو بُعد تشکیل شده است که براساس آن، کودکان نحوه ارتباط خود با پدر و مادر (هرکدام جداگانه) را در مورد احساسات و مشکلاتی که دارند، جدا از تلاش‌های والدین برای حفظ ارتباط خوب با فرزندان ادراک می‌کنند. کودکانی که این ادراک را دارند که والدینشان تلاش می‌کنند تا ارتباط صمیمانه‌ای را با آن‌ها حفظ کنند، به‌احتمال زیاد با والدین خود در مورد احساسات و مشکلات خود گفت‌وگو می‌کنند یا برعکس. نظریه شناختی - اجتماعی توضیح می‌دهد که کودکان چگونه رفتارهای مربوط به روابط اجتماعی و نقش‌های والدین هم‌جنس خود را کسب می‌کنند. همچنین در این رویکرد شرح داده می‌شود که تا چه اندازه رفتارهای مادران و پدران از هم متمایز و یا مکمل یکدیگر هستند (Chang et al., 2023; Yang et al., 2021). به‌عنوان مثال، Lemelin et al. (2021) به بررسی ارتباط بین کیفیت روابط والدین - فرزند و سنخ‌شناسی جنسیتی کودکان در یک مطالعه طولی چهار ساله پرداختند. فرض بر این بود که سنخ‌شناسی جنسیتی به‌طور مثبتی با کیفیت رابطه با والدین هم‌جنس مرتبط است. کیفیت روابط مادر - کودک و پدر - کودک در سن ۷ سالگی مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج نشان دادند دخترانی که در سن ۷ سالگی روابط با کیفیت بالاتری با مادر خود داشتند، ۴ سال بعد احساس شباهت بیشتری به دختران دیگر داشتند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که روابط مادر و فرزند ممکن است عامل مؤثری در ایجاد سنخ‌شناسی جنسیتی دختران باشد. همچنین،

¹. triadic reciprocal causation

². imposed environment

³. selected environment

⁴. constructed environment

⁵. personal agency

⁶. parent-child communication

Salehi and Moradi Dehnavi (2018) نیز به رابطه بین ادراک از والدگری پدر و نقش جنسیتی در پسران نوجوان با نقش واسطه‌ای دلبستگی به پدر پرداختند. یافته‌ها نشان دادند ادراک والدگری پدر تأثیر مستقیم بر نقش جنسیتی پسران دارد و می‌تواند به احساس مردانگی آن‌ها کمک کند؛ اما با ویژگی زنانگی پسران ارتباط ندارد. همچنین دلبستگی به پدر میانجی‌گر ارتباط میان ادراک والدگری پدر و نقش جنسیتی مردانگی در پسران است.

اما تأثیر فشار گروه همسالان^۱ بر ادراک زنان و مردان جوان از خود تجسم‌یافته و هویت جنسیتی آن‌ها قابل توجه است. چراکه نظریه شناختی - اجتماعی در مورد رشد جنسیت، کارکردهای اجتماعی متعددی را به همسالان نسبت می‌دهد، از جمله الگودهی ویژگی‌های جنسیتی درون گروه‌های همسالان هم‌جنس، تقویت رفتارهای جنسیت معمول، و تحریم انحراف از هنجارهای جنسیتی (Bussey & Bandura, 1999). از این جهت، عضو شدن در گروه همسالان یکی از وظایف اولیه رشد نوجوانی است (Brown et al., 1986; Clemans et al., 2010; Erikson, 1968). در همین راستا، Halimi et al. (2021) نقش همسالان در سنخ‌شناسی و نگرش‌های نقش جنسیتی در اوایل نوجوانی را در پژوهش خود نشان دادند. اگرچه مطالعه آن‌ها نشان داد که ترکیب گروه دوستان و فشار همسالان در شکل‌دهی نگرش‌های نقش جنسیتی در دوره دبیرستان مهم هستند، اما آن‌ها بر نگرش‌های نقش جنسیتی پسران یا دختران در طول ۲ سال اول دبیرستان تأثیر نمی‌گذارند. با این حال، پژوهشی تاکنون به بررسی فشار همسالان به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده هویت جنسیتی نپرداخته است، حداقل عمده پژوهش‌ها سازهایی غیر از هویت جنسیتی را مطالعه کرده‌اند که یافته‌های آن‌ها همراه با ابهام بوده است. از این رو، پژوهش حاضر به دنبال بررسی این مسئله بود که فشار گروه همسالان به چه میزان در رشد ابعاد هویت جنسیتی نوجوانان نقش دارد؟

بر اساس دیدگاه بندورا، تعلیم و تربیت رسمی راهی مناسب برای انتخاب سبک‌های مختلف رفتار و ارتباط آن‌ها با جنسیت است که می‌توان آن را به‌عنوان یک ساختار محیطی تحمیل‌شده در نظر گرفت (Bussey & Bandura, 1999). از دهه ۱۹۷۰، جنبش «مدارس مؤثر»^۲ بر این نکته تأکید دارد که کیفیت مدارس می‌تواند بر پیشرفت تحصیلی و رفتار دانش‌آموزان اثر بگذارد و محدودیت‌های خانوادگی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهد (Rutter et al., 1979). مفهوم منشور اخلاقی مدرسه^۳ یک عنصر اساسی از نظریه گسترده‌تر اثربخشی مدرسه است و از جمله مفاهیمی است که در ادبیات نظری و پژوهشی کمتر مورد توجه قرار گرفته است (Rutter et al., 1979). اخلاق مدرسه ریشه در ایده زیستگاه دارد؛ فضایی امن که موجودات می‌توانند در آن زندگی کنند و جامعه خود را بسازند. Lodge (2013) معتقد است اخلاق مدرسه بر ارزش‌های خاصی مبتنی است که افراد هم در عمل به آن‌ها باور دارند، هم این ارزش‌ها بر یک فضای اشتراکی که زندگی می‌کنند حاکم است و به آن‌ها القا می‌شود. چنین اخلاق زیسته‌ای هم پویایی دارد، هم به اشتراک گذاشته می‌شود و هم می‌توان نسبت به آن اعتراض کرد (Lodge, 2013). مطالعه Lodge (2013) نشان داد که اکثر مدارس در تلاش هستند تا به عوامل مؤثر و معنی‌داری که در شناسایی نادرست هویت جنسیتی در مدارس وجود دارند رسیدگی کنند. از این جهت «عرف و قوانین رسمی حاکم بر مدرسه» در هویت جنسیتی نقش دارد. در همین راستا، در نظریه شناختی - اجتماعی رشد جنسیت از سه طریق، به همراه مسیری که در آن اطلاعات پردازش‌شده به‌صورت شناختی منتقل می‌شود، تبیین و تشریح می‌شود. این سه مسیر شامل مدل‌سازی، تجربه فعال و تعلیم و تربیت رسمی است. تعلیم و تربیت رسمی راهی مناسب برای انتخاب سبک‌های مختلف رفتار و ارتباط آن‌ها با ارزش‌های جنسیتی به‌عنوان

^۱. peer pressure

^۲. effective schools

^۳. school ethos

یک ساختار محیطی تحمیل شده در نظر گرفته می‌شود. بنابراین، داده‌ها به ما نشان می‌دهند که منشور اخلاقی مدرسه می‌تواند افراد را محدود کند تا به روش‌های خاصی عمل کنند. از این رو، به جهت وجود خلاء پژوهشی در این زمینه، مفهوم منشور اخلاقی مدرسه در پژوهش حاضر به عنوان متغیر محیطی دیگر در جهت پیش‌بینی ابعاد هویت جنسیتی و پیامدهای آن در نظر گرفته شده است.

در پژوهش حاضر علاوه بر کنکاش پیرامون عوامل پیش‌بین هویت جنسیتی، پیامدهای آن نیز مد نظر بود. در این راستا سازگاری دانش‌آموزان به عنوان پیامد هویت جنسیتی در نظر گرفته شد. سازگاری^۱ عبارت است از هماهنگ کردن رفتار به منظور برآورده ساختن نیازهای محیطی که غالباً مستلزم اصلاح رفتارها و هیجانات یا انگیزش‌هاست (American Psychiatric Association, 1994). براساس نظریه‌های برجسته در حوزه سازگاری (Baker & Siryk, 1989; Sinha & Singh, 1993) سه جنبه را برای سازگاری می‌توان در نظر گرفت: الف) سازگاری آموزشی یا تحصیلی، ب) سازگاری فردی-عاطفی، ج) سازگاری اجتماعی. سازگاری آموزشی یا تحصیلی مجموعه واکنش‌هایی است که توسط آن یک دانش‌آموز خود را برای پاسخی موزون به شرایط محیط مدرسه و فعالیت‌هایی که آن محیط از وی انتظار دارد، تغییر می‌دهد. سازگاری فردی-عاطفی جنبه‌ای از سازگاری شامل مؤلفه‌های روان‌شناختی و هیجانی فرد است. سازگاری عاطفی را می‌توان شامل سلامت روانی خوب، رضایت از زندگی شخصی و هماهنگی میان احساسات، فعالیت‌ها و افکار دانست. به عبارت دیگر، سازگاری عاطفی یعنی مکانیزم‌هایی که توسط آن‌ها، فرد ثبات عاطفی پیدا می‌کند. سازگاری بین فردی و اجتماعی به معنی مکانیسم‌هایی هستند که توسط آن‌ها، یک فرد توانایی تعلق به یک گروه را پیدا می‌کند که لازمه این تعلق، بروز تغییراتی در فرد است که موجب یکپارچه شدن مکانیسم‌هایی می‌شود که توسط آن‌ها، گروه یک عضو جدید را می‌پذیرد (Baker & Siryk, 1989; Sinha & Singh, 1993).

در ارتباط با نقش هویت جنسیتی در سازگاری، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که رضایت‌مندی جنسیتی (رضایت از شناسایی با گروه هم‌جنس خود) با عزت‌نفس بیشتر و شایستگی اجتماعی ادراک شده از خود، پذیرش بیشتر توسط هم‌سالان، افسردگی کمتر، و سنخ‌شناسی جنسیتی با هم‌جنس همراه است (Pauletti et al., 2017). در مقابل، ناراضی جنسیتی - همراه با فشار برای هم‌نوایی با الزامات جنسیتی - نشان‌دهنده یک تهدید شدید برای بهزیستی افرادی است که هویت جنسیتی آن‌ها در تضاد با چیزی است که آن‌ها برای جنسیت معمولی می‌دانند (Perry et al., 2019). MacMullin et al. (2021) نیز در پژوهش خود نشان دادند که عدم انطباق جنسیتی با چالش‌های رفتاری و عاطفی بالا مرتبط است. با این حال، این پژوهشگران تنها روابط بین ابعاد هویت جنسیتی و مجموعه‌ای از شاخص‌های سازگاری روانی را مورد بررسی قرار داده‌اند. به نظر می‌رسد که هویت جنسیتی پیامدهای سازگارانه و ناسازگارانه‌ای در جنبه‌های مختلف را در برخواهد داشت. از این رو، پژوهش حاضر روابط بین ابعاد هویت جنسیتی و سازگاری مدرسه را نیز مورد توجه قرار داد.

در مجموع، مسئله پژوهش حاضر از یک سو بررسی پیشایندها و پیامد هویت جنسیتی بود. درخصوص پیشایندهای این متغیر سه بستر محیطی؛ خانواده، مدرسه و هم‌سالان مد نظر قرار گرفت تا امکان مقایسه این سه متغیر محیطی در پیش‌بینی هریک از مولفه‌های هویت جنسیتی مشخص شود. از سوی دیگر، بررسی نقش هویت جنسیتی به عنوان میانجی متغیرهای محیطی در پیش‌بینی سازگاری با مدرسه مسئله دیگر این پژوهش بود. در این زمینه تعیین نقش میانجی هریک از مولفه‌های هویت جنسیتی در پیش‌بینی سازگاری مد نظر بود. اهمیت این پژوهش در حوزه نظری بسط مدل‌های

^۱. adjustment

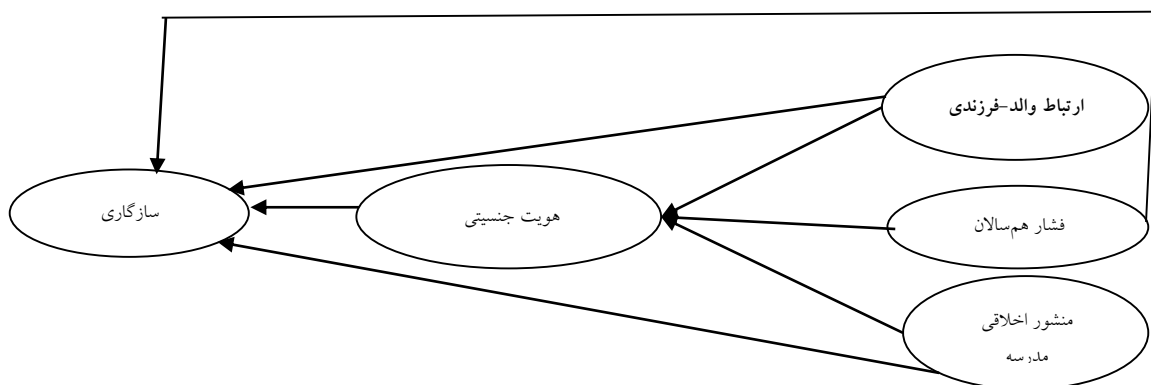
تبیینی در حوزه هویت جنسیتی با در نظر گرفتن سه عامل محیطی به‌صورت هم‌زمان بود. همچنین با توجه به تحولات بین نسلی و فرهنگی در زندگی نوجوانان تصویری روشن از نقش این متغیر در سازگاری با مدرسه، درک عمیق‌تری از اهمیت این متغیر و مولفه‌های آن ارائه می‌دهد. این پژوهش همچنین دارای مضامین کاربردی درخصوص آموزش هویت جنسیتی ارائه می‌کند. روشن نمودن این مسئله که کدام‌یک از ابعاد محیط اجتماعی نوجوانان شامل خانواده، مدرسه و هم‌سالان در شکل‌گیری هویت جنسیتی نقش مهم‌تری دارد، اطلاعات مفیدی برای متولیان تعلیم و تربیت نوجوانان فراهم می‌کند. در نتیجه هدف اصلی پژوهش، بررسی مدل ساختاری طراحی‌شده بر مبنای دیدگاه شناختی - اجتماعی جهت مطالعه پیشایندها و پیامدهای هویت جنسیتی است. فرضیه اصلی این پژوهش این است که متغیرهای محیطی و اجتماعی (روابط والد-فرزند، فشار گروه هم‌سالان و منشور اخلاقی مدرسه) سازگاری را از طریق نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی پیش‌بینی می‌کنند. شکل ۱ روابط بین متغیرهای این پژوهش را نشان می‌دهد. از این‌رو، با توجه به هدف پژوهش و مدل ارائه‌شده در شکل ۱، فرضیه‌های جزئی پژوهش عبارت‌اند از:

۱) متغیرهای محیطی و اجتماعی (ارتباط والد-فرزند، منشور اخلاقی مدرسه و فشار هم‌سالان) بر سازگاری اثر مستقیم دارند.

۲) متغیرهای محیطی و اجتماعی (ارتباط والد-فرزند، منشور اخلاقی مدرسه و فشار هم‌سالان) بر هویت جنسیتی اثر مستقیم دارند.

۳) ابعاد هویت جنسیتی بر سازگاری اثر مستقیم دارند.

۴) ابعاد هویت جنسیتی در رابطه بین متغیرهای محیطی و اجتماعی (ارتباط والد-فرزند، منشور اخلاقی مدرسه و فشار هم‌سالان) با سازگاری نقش واسطه‌ای دارند.

شکل ۱. مدل پیشنهادی پژوهش

روش پژوهش

طرح این پژوهش از نوع همبستگی است که در آن ارتباط والد - فرزندی، فشار هم‌سالان و منشور اخلاقی مدرسه (متغیرهای برون‌زاد)، هویت جنسیتی (متغیر واسطه‌ای) و سازگاری با مدرسه (متغیر درون‌زاد) در قالب یک مدل علی با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گرفته است.

جامعه آماری پژوهش تمام دانش‌آموزان کلاس هشتم و نهم متوسطه اول شهر شیراز در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ بودند. بازه سنی شرکت‌کنندگان بین ۱۲ تا ۱۴ سال بود. در این پژوهش، نظر Kline (2023) ملاک تصمیم‌گیری برای

تعیین تعداد افراد نمونه قرار گرفت. وی معتقد است تعداد شرکت‌کنندگان، برای آزمون مدل‌یابی معادلات ساختاری، بین ۱۰ تا ۲۰ برابر پارامترهای مدل مورد استفاده در پژوهش است. براین اساس، حجم نمونه با احتساب ۱۰ برابر تعداد پارامترهای مدل پژوهش، ۴۰۰ نفر بود که با پیش‌بینی احتمال داشتن داده‌های پرت و از بین رفته، در فرایند نمونه‌گیری پژوهش ۵۰۰ نفر مشارکت داشتند. همچنین، به‌منظور انتخاب آزمودنی‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شد. بدین ترتیب که نخست، از بین نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شهر شیراز، به‌صورت تصادفی ناحیه دو و سه وارد فرایند نمونه‌گیری شدند. سپس در هر ناحیه تعداد ۴ مدرسه در دوره متوسطه اول (دو مدرسه دخترانه و دو مدرسه پسرانه) به‌صورت تصادفی انتخاب شد. از هر مدرسه نیز یک کلاس هشتم و یک کلاس نهم انتخاب شد و در مجموع پرسش‌نامه‌ها در ۱۶ کلاس توزیع و تکمیل شدند. از بین پرسش‌نامه‌های گردآوری شده ۲۸ پرسش‌نامه مخدوش بودند و از فرایند تحلیل حذف گردیدند. در نهایت، ۴۷۲ پرسش‌نامه وارد فرایند تحلیل شدند که از این تعداد ۲۳۴ مورد (۴۹/۶ درصد) مربوط به دختران و ۲۳۸ مورد (۵۰/۴ درصد) مربوط به پسران بود. همچنین تعداد ۲۵۵ نفر (۵۴ درصد) از شرکت‌کنندگان کلاس هشتم و ۲۱۷ نفر (۴۶ درصد) کلاس نهم بودند. در کل نمونه، میانگین سن شرکت‌کنندگان برابر با ۱۳/۱۵ و انحراف معیار ۳/۳۴ سال بود. در این پژوهش ابزارهای جمع‌آوری داده‌ها عبارت بودند از:

مقیاس ارتباط والد - فرزندی-نسخه کودک: مقیاس ارتباط والد - فرزندی-نسخه کودک توسط Orm et al. (2022) برای اندازه‌گیری ارتباط والدین - فرزندان ابداع شده است. این مقیاس شامل ۸ گویه است که در طیف لیکرتی از تقریباً هرگز (۱) تا تقریباً همیشه (۵) رتبه‌بندی شده‌اند. مطالعات قبلی وجود دو عامل را در این مقیاس پیشنهاد کرده‌اند؛ ۱) ارتباط کودک با والدین^۲ (سه گویه) و ۲) ارتباط والدین با کودک^۳ (پنج گویه). یک نمونه گویه از بُعد ارتباط کودک با والدین این عبارت است: «آیا در مورد مشکلات با مادرت/پدرت گفت‌وگو می‌کنی؟» همین‌طور عبارت: «آیا مادرت بدون اینکه از تو سؤالی بپرسد به تو می‌گوید چه احساسی الان داری؟» نمونه گویه مربوط به بُعد ارتباط والدین با کودک است. کسب نمره بالاتر در این مقیاس به این معناست که کودک ارتباط با کیفیتی با والدین خود دارد. همچنین والدین او نیز با او ارتباط صمیمانه و گرمی دارند. آزمودنی‌ها، این مقیاس را به‌طور جداگانه برای مادر و پدر خود تکمیل می‌کنند.

به‌منظور بررسی روایی این مقیاس، سازندگان آن از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده کرده و شاخص‌های برازش را مطلوب گزارش کردند. آن‌ها روایی هم‌گرا را نیز از طریق همبستگی معنی‌دار مقیاس با مقیاس تجارب در روابط نزدیک - ساختارهای رابطه‌ای (Fraley et al., 2011) نشان دادند.

علاوه بر این، مقیاس از پایایی مطلوبی برخوردار است؛ ضریب آلفای کرونباخ برای ابعاد ارتباط کودک با والدین و ارتباط والدین با کودک به‌ترتیب ۰/۷۱ و ۰/۸۱ گزارش شده است (Orm et al., 2022). از آنجایی‌که این ابزار برای نخستین‌بار در ایران و در این پژوهش مورد استفاده قرار می‌گرفت، ابتدا با همکاری یک متخصص زبان انگلیسی پرسش‌نامه به فارسی ترجمه شد. سپس توسط یک استاد روان‌شناسی، متن ترجمه‌شده مورد بررسی قرار گرفت و اشکالات آن برطرف و جهت اجرا آماده شد. همچنین برای سنجش روایی سازه این مقیاس، از تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار AMOS و برای بررسی پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی

^۱. Parent-Child Communication Scale – Child Report (PCCS-CR)

^۲. child communication

^۳. parent communication

با استفاده از نرم‌افزار AMOS ($\chi^2/df = 2/38$)، $GFI = 0/90$ ، $IFI = 0/90$ ، $CFI = 0/90$ ، $RMSEA = 0/05$ ، $PCLOSE = 0/45$ نشان‌دهندهٔ احراز روایی در پژوهش حاضر است. همچنین، ضرایب آلفای کرونباخ برای ابعاد ارتباط مادر - کودک و پدر-کودک به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۹۱ به دست آمد.

مقیاس فشار همسالان: مقیاس فشار همسالان^۱ یک ابزار خودگزارشی سناریومحور با اقتباس از ابزار فشار همسالان Brown et al. (1986) است که توسط Santor et al. (2000) ابداع شده است. ابزار Brown et al. (1986) یک مقیاس ۵۳ گویه‌ای است و در پژوهش‌هایی با حجم نمونه زیاد، قابل استفاده نیست. از این رو، مقیاس Santor et al. (2000) به منظور مفهوم‌سازی مجدد و ارزیابی دقیق‌تر براساس تعداد گویه‌های کمتر طراحی شده است. این ابزار شامل ۱۱ سناریو است که شرکت‌کنندگان باید یکی از دو گزینه «الف» یا «ب» را در پاسخ به هر سؤال در هر سناریو انتخاب کنند. نمره‌گذاری این مقیاس براساس انتخاب یکی از دو گزینه «الف» و «ب» و به صورت ۰ و ۱ است. گزینه‌ای که نمایانگر فشار است نمره ۱ و گزینه‌ای که بیانگر عدم فشار است نمره ۰ می‌گیرد، بنابراین نمره بالا به معنای فشار همسالان ادراک شده بالاتر است.

Santor et al. (2000) به منظور بررسی روایی این ابزار از روش تحلیل عاملی تأییدی و روایی هم‌گرا استفاده کردند. به این صورت که همبستگی مقیاس بازنویسی شده را با مقیاس فشار همسالان Brown et al. (1986) و پرسش‌نامه گزارش رفتاری (گویه‌های مربوط به عملکرد مدرسه، استفاده از مواد مخدر، رفتار و نگرش‌های جنسی) محاسبه کردند. نتایج پژوهش آن‌ها بیانگر روایی هم‌گرا و سازه‌ای مطلوب برای مقیاس مذکور بود. علاوه بر این در بررسی پایایی این مقیاس، ضریب آلفای ۰/۹۱ را گزارش کردند.

این مقیاس نیز همچون مقیاس ارتباط والد - فرزندی برای اولین بار در این پژوهش و با گروه نمونه فارسی‌زبان اجرا شد. ابتدا با همکاری یک متخصص زبان انگلیسی پرسش‌نامه به فارسی ترجمه شد. سپس توسط یک استاد روان‌شناسی، متن ترجمه شده مورد بررسی قرار گرفت و اشکالات آن برطرف شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار AMOS ($\chi^2/df = 2/13$)، $GFI = 0/90$ ، $IFI = 0/90$ ، $CFI = 0/95$ ، $RMSEA = 0/05$ ، $PCLOSE = 0/45$ نشان‌دهندهٔ روایی مطلوب این مقیاس در پژوهش حاضر است. همچنین، در بررسی پایایی، ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۴ به دست آمد. قابل ذکر است در انجام تحلیل عاملی، گویه‌های ۱ و ۱۱ این مقیاس به دلیل داشتن بار عاملی کمتر از ۰/۳ از تحلیل‌های نهایی حذف شدند.

مقیاس منشور اخلاقی مدرسه: مقیاس منشور اخلاقی مدرسه توسط Granvik Saminathen et al. (2021) تهیه شده است. این ابزار گزارش‌های معلمان از ارزش‌ها و هنجارهای مدرسه را به تصویر می‌کشد و این یک شاخص ترکیبی یک‌بعدی در سطح مدرسه است. طراحان این مقیاس تلاش کرده‌اند دو مفهوم جو مدرسه و منشور اخلاقی مدرسه را از هم متمایز بدانند و سنجه‌ای برای اندازه‌گیری این متغیر طراحی کنند. معلمان به ۱۲ گویه در مورد ادراک‌شان از وضوح ارزش‌های مدرسه، انگیزه و انتظارات معلمان از دانش‌آموزان، قدرت مداخلات در برابر قلدری و خشونت، روابط دانش‌آموز و معلمان، و همچنین میزان جابه‌جایی کارکنان پاسخ می‌دهند. پاسخ‌های مربوط به هر گویه در یک طیف لیکرت از «کاملاً موافقم = ۵»، «موافقم = ۴»، «نه موافقم نه مخالفم = ۳»، «مخالفم = ۲» و «کاملاً مخالفم = ۱» نمره داده می‌شود. کسب نمره بالاتر به معنای ادراک بهتر از منشور اخلاقی مدرسه است. روایی این ابزار با استفاده از تحلیل عاملی

^۱. Peer Pressure Vignettes

^۲. School Ethos Scale

تأییدی و کسب شاخص‌های نیکویی برازش در حد مطلوب ($RMSEA = ۰/۰۹$, $TLI = ۰/۹۲$, $CFI = ۰/۹۳$) احراز شده است (Granvik Saminathen et al., 2021). همچنین در بررسی پایایی، ضریب آلفای کرونباخ برابر با $۰/۹۰$ گزارش شده است (Granvik Saminathen et al., 2021).

در این پژوهش ابتدا با همکاری یک متخصص زبان انگلیسی گویه‌های مقیاس برای استفاده اولین بار در فرهنگ ایرانی به فارسی ترجمه شد. سپس توسط یک استاد روان‌شناسی، متن ترجمه‌شده مورد بررسی قرار گرفت و اشکالات آن برطرف شد. همان‌طور که پیش‌تر بیان شد این مقیاس توسط معلمان تکمیل می‌گردد. با توجه به اهداف و جامعه آماری پژوهش حاضر به اقتباس از این مقیاس زیر نظر صاحب‌نظران نسخه‌ای از این پرسش‌نامه طراحی شد که ادراک دانش‌آموزان را از این مفهوم مورد سنجش قرار داد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار AMOS ($2/44 = \chi^2/df$, $GFI = ۰/۹۵$, $IFI = ۰/۹۵$, $CFI = ۰/۹۵$, $RMSEA = ۰/۰۵$, $PCLOSE = ۰/۴۵$) نشان‌دهنده روایی مطلوب این مقیاس در این پژوهش است. همچنین، در بررسی پایایی، ضریب آلفای کرونباخ برابر با $۰/۸۲$ به دست آمد. علاوه بر این، قابل ذکر است با انجام تحلیل عاملی گویه ۳ از این مقیاس به دلیل دارا بودن بار عاملی کمتر از $۰/۳$ از تحلیل‌های نهایی حذف شده است.

مقیاس هویت جنسیتی: Egan and Perry (2001) براساس نظریه چندبعدی بودن هویت جنسیتی مقیاس هویت جنسیتی^۱ برای کودکان ۸ تا ۱۸ ساله را طراحی کرده‌اند. آن‌ها این مقیاس را در دو نوبت با فاصله زمانی ۶ ماه روی کودکان اجرا کرده‌اند. ابزار اول یک پرسش‌نامه خودگزارشی ۹۲ گویه‌ای بوده است که معیارهای متعددی (عزت‌نفس کلی، شایستگی اجتماعی خود ادراک‌شده، سازگاری جنسیتی، احساس فشار، سوگیری بین‌گروهی، فعالیت‌های مردانه، فعالیت‌های زنانه، خصیصه عاملیت، خصیصه اشتراک‌گذاری عاطفه و ابرازی بودن و هویت دگرجنس‌گرا داشتن) را اندازه‌گیری کرده است. ابزار دوم یک ارزیابی جامعه‌سنجی بوده که در آن معیارهای دیگری از جمله، دوست‌داشتنی بودن برای پسران، دوست‌داشتنی بودن برای دختران، پذیرش از طرف هم‌سالان مذکر و پذیرش از طرف هم‌سالان مؤنث ارائه شده است. فرایند سنجش در یک جلسه حدوداً یک ساعتی اجرا شده است. هر کودک به‌طور جداگانه توسط یک بزرگسال با جنسیت مونث که گویه‌ها را با صدای بلند برای کودک می‌خواند مورد آزمایش قرار گرفته است. ابزارها نیز به‌نوبه خود برای کودکان شرح داده شده‌اند. نتایج پژوهش‌های سازندگان مقیاس، چندبعدی بودن هویت جنسیتی را تأیید کرده است. این پژوهشگران پس از انجام تحلیل عاملی اکتشافی و دیگر تجزیه و تحلیل‌های آماری در نهایت ۳۲ گویه را به‌عنوان پرسش‌نامه نهایی ارائه و چهار بُعد را برای هویت جنسیتی معرفی می‌کنند. براساس نظر Egan and Perry (2001) این چهار بُعد عبارت‌اند از: ۱) سنخ‌شناسی جنسی (اندازه‌گیری درجه‌ای که فرد باور دارد رفتارها و علاقه‌هایش با هم‌سالان هم‌جنس خود هم‌خوانی دارد)، ۲) رضایت از جنسیت (نشان‌دهنده رضایت یک فرد از جنسیتی که به آن تعلق دارد)، ۳) فشار اجتماعی برای تطابق با جنسیت: اندازه‌گیری فشاری که افراد به‌خاطر تطابق با کلیشه‌های جنسیتی و اجتناب از رفتارهای غیرمطابق با جنسیت، احساس می‌کنند، ۴) سوگیری بین‌گروهی (اندازه‌گیری تبعیض‌های مرتبط با نسبت دادن ویژگی‌های مثبت به جنس خود و ویژگی‌های منفی به جنس مخالف). همچنین در بررسی پایایی، ضرایب آلفای کرونباخ برای چهار بُعد مقیاس در نمونه‌هایی از کودکان قفقازی در ایالات متحده بین $۰/۷۵$ تا $۰/۹۳$ گزارش شده است (Egan & Perry, 2001).

^۱. The Multidimensional Gender Identity Scale (MGIS)

در پژوهش حاضر این مقیاس نیز ابتدا با همکاری یک متخصص زبان انگلیسی به فارسی ترجمه شد. سپس توسط یک استاد روان‌شناسی، متن ترجمه‌شده مورد بررسی قرار گرفت و اشکالات آن برطرف شد. همچنین ساختار گویه‌ها به صورت تک‌جمله‌ای درآورده شد تا شرکت‌کنندگان راحت‌تر تشخیص دهند در کجای طیف قرار دارند. به عنوان مثال، عبارت «بعضی از پسرها احساس نمی‌کنند که مانند همه پسران دیگر هم‌سن خود هستند، اما پسرهای دیگر احساس می‌کنند که دقیقاً مانند بقیه پسرهای هم‌سن خود هستند» به عبارت «من احساس می‌کنم شبیه بقیه هم‌سن‌وسال‌های خودم نیستم» در دو فرم جداگانه پسران و دختران طراحی شد. پاسخ‌های مربوط به هر گویه نیز در یک طیف لیکرت از «دقیقاً = ۱»، «تقریباً = ۲»، «نظری ندارم = ۳»، «نه = ۴» و «اصلاً = ۵» نمره داده شد. این مقیاس نمره کل ندارد و کسب نمره بالاتر در هر زیرمقیاس به معنای ادراک بالاتر از آن زیرمقیاس است.

در پژوهش حاضر بعد از انجام تحلیل عاملی برخی گویه‌ها به دلیل بارگذاری نامتناسب و منفی، همچنین بار عاملی زیر ۰/۳۰ حذف شدند. در نهایت چهار بُعد سنخ‌شناسی با هم‌جنس (گویه‌های ۱، ۲، ۴، ۶)؛ رضایت‌مندی جنسیتی (گویه‌های ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴)؛ احساس فشار برای هم‌نوایی جنسیتی (گویه‌های ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۲۱، ۲۲، ۲۴)؛ و سوگیری بین‌گروهی (گویه‌های ۲۵، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰) وارد تحلیل‌های آماری شدند. نتایج تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار AMOS ($\chi^2/df = 1/68$, $GFI = 0/90$, $IFI = 0/90$, $CFI = 0/90$, $RMSEA = 0/04$) نشان‌دهنده روایی مطلوب مقیاس شامل ابعاد چهارگانه در پژوهش حاضر است. همچنین، در بررسی پایایی، ضریب آلفای کرونباخ برای ابعاد هویت جنسیتی به ترتیبی که در بالا آمده، برابر با ۰/۷۱، ۰/۸۰، ۰/۶۲ و ۰/۶۶ به دست آمد.

سیاه سازگاری با مدرسه: به منظور سنجش سازگاری با مدرسه از سیاه سازگاری برای دانش‌آموزان مدرسه^۱ Sinha and Singh (1993) استفاده شد. Sinha and Singh (1993) این سیاه را به منظور جداسازی دانش‌آموزان ۱۴ تا ۱۸ ساله با سازگاری خوب از دانش‌آموزان با سازگاری ضعیف در سه حوزه هیجانی، اجتماعی و تحصیلی، طراحی کردند. این سیاه دارای ۶۰ سوال (هر حوزه شامل ۲۰ سؤال) است و در نمره‌گذاری آن، برای پاسخ‌هایی که نشانگر سازگاری است نمره صفر، و در غیر این صورت نمره یک لحاظ می‌شود؛ کسب نمره پایین نشانه سازگاری بهتر است. روایی و پایایی این سیاه در پژوهش‌های ایرانی مورد تأیید قرار گرفته است. برای مثال، Mohammadi Baghmolaei and Yousefi (2018) در بررسی روایی با استفاده از همبستگی بین نمره کل با نمرات هریک از ابعاد، نشان دادند که همبستگی بین ابعاد سازگاری کمتر از همبستگی بین هر کدام از ابعاد با نمره کل سازگاری است و این یافته بیانگر احراز روایی سیاه سازگاری است. Foulanchang (2006) در پژوهش خود، ضریب بازآزمایی و ضریب کودر-ریچاردسون را برای این سیاه به ترتیب ۰/۸۱ و ۰/۸۰ گزارش نموده است. Nazimipour (2014) نیز در بررسی پایایی این ابزار، ضریب آلفای کرونباخ سازگاری هیجانی را ۰/۶۶، سازگاری اجتماعی ۰/۵۱، سازگاری تحصیلی ۰/۶۵ و سازگاری کل را ۰/۶۴ گزارش کرده است.

در پژوهش حاضر با توجه به اهداف پژوهش و جامعه آماری، فرم کوتاهی از آن زیر نظر استاد روان‌شناسی ساخته شد که شامل ۳۰ گویه است. گویه‌های فرم کوتاه نیز مطابق با همان ساختار فرم بلند Sinha and Singh (1993) است به این شکل که مشارکت‌کنندگان با خواندن هر سوال، پاسخ بله یا خیر بدهند. به منظور بررسی روایی این ابزار از روش تحلیل عاملی استفاده شد و یافته‌ها وجود سه عامل سازگاری هیجانی، اجتماعی و تحصیلی را نشان دادند. لازم به ذکر است که برخلاف سیاه اصلی، نمره بالاتر در این فرم کوتاه به معنای سازگاری بالاتر است. همچنین شاخص‌های

^۱. The Adjustment Inventory for School Students (AISS)

برازش با استفاده از نرم‌افزار AMOS ($\chi^2/df = 2/69$, $GFI = 0/90$, $IFI = 0/90$, $CFI = 0/90$, $RMSEA = 0/05$) نشان‌دهنده‌ی روایی مطلوب فرم کوتاه سیاهه در پژوهش حاضر است. همچنین، در بررسی پایایی فرم کوتاه سیاهه، ضریب آلفای کرونباخ برای سه عامل سازگاری هیجانی، اجتماعی و تحصیلی و نمره‌ی کل به‌ترتیب برابر با ۰/۷۶، ۰/۶۰، ۰/۷۷ و ۰/۸۷ به دست آمد.

یافته‌ها

در این بخش ابتدا به بررسی میانگین، انحراف معیار و ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش و در انتها به آزمون مدل پژوهش با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری پرداخته شده است. پیش از ورود به آزمون مدل پیشنهادی پژوهش، مواردی همچون داده‌های از دست رفته، موارد دورافتاده (پرت) و نرمال بودن توزیع متغیرها بررسی شد. برای جایگزین داده‌های از دست رفته، از روش میانگین استفاده شد. برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش از دو شاخص کجی و کشیدگی استفاده شد. نتایج نشان دادند که مقادیر قدر مطلق ضریب کجی (از ۰/۰۲ تا ۰/۸۳) و ضریب کشیدگی (از ۰/۱۳ تا ۰/۹۷) برای متغیرهای پژوهش به‌ترتیب کمتر از ۳ و کمتر از ۱۰ بودند؛ بنابراین، توزیع تمامی متغیرهای پژوهش نرمال است.

میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش به همراه همبستگی بین متغیرها در جدول ۱ آورده شده است. براساس اطلاعات جدول ۱ نتایج نشان دادند که همبستگی بین متغیرها در اغلب موارد معنی‌دار هستند و از این رو، امکان بررسی مدل فراهم گردید.

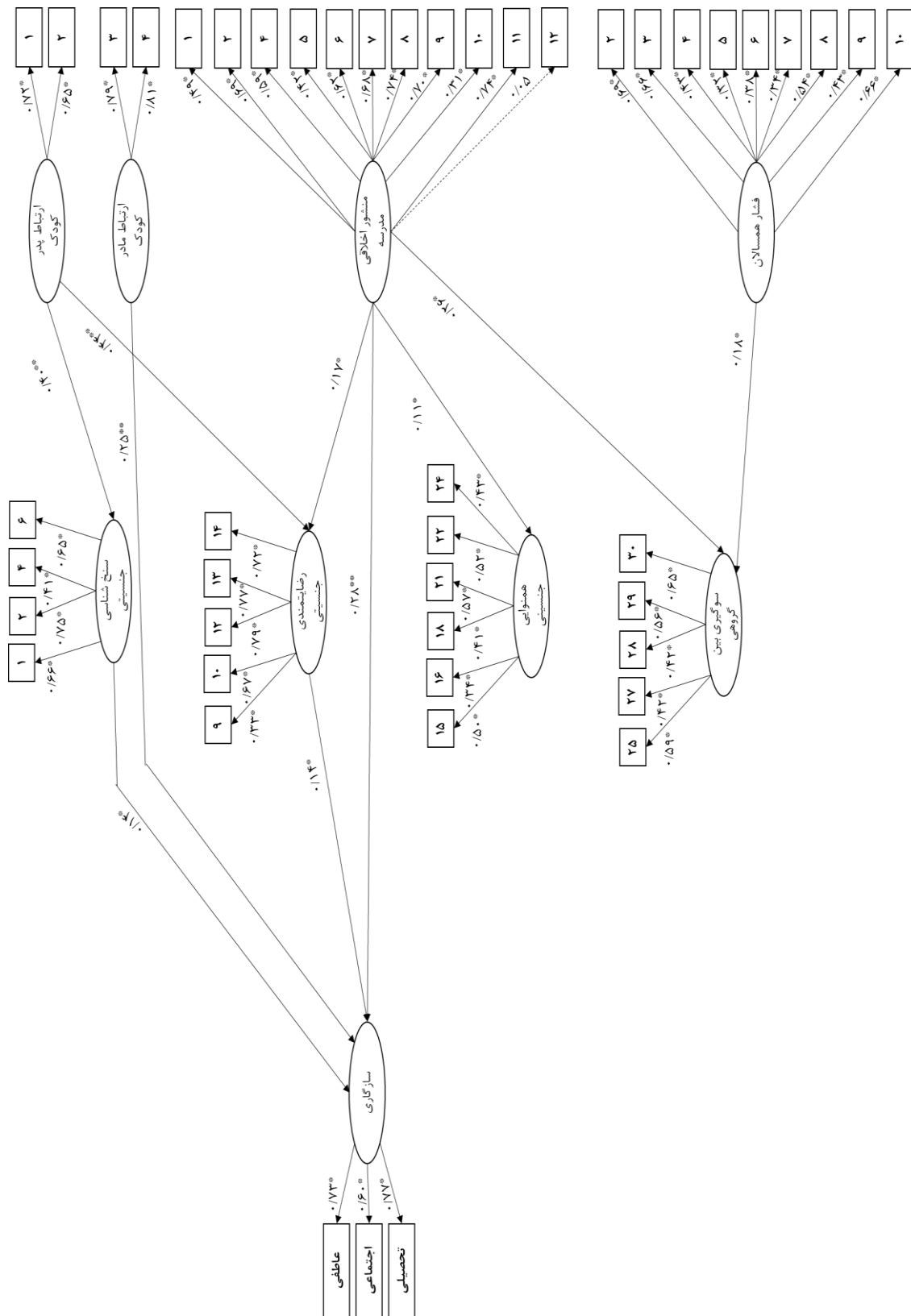
جدول ۱. میانگین، انحراف معیار و ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱. ارتباط پدر - فرزند	۲۴/۶۷	۶/۴۰	۱								
۲. ارتباط مادر - فرزند	۲۶/۵۱	۶/۵۶	۰/۴۷**	۱							
۳. منشور اخلاقی مدرسه	۳۳/۳۷	۸/۲۸	۰/۲۰**	۰/۱۷**	۱						
۴. فشار هم‌سالان	۱۲/۸۹	۲/۶۵	-۰/۱۹**	-۰/۱۳**	-۰/۲۶**	۱					
۵. سنخ‌شناسی جنسیتی	۱۱/۴۸	۴/۱۳	۰/۱۹**	۰/۲۱**	۰/۱۲**	-۰/۰۹	۱				
۶. رضایتمندی جنسیتی	۱۶/۴۲	۵/۲۰	۰/۳۱**	۰/۳۱**	۰/۲۵**	-۰/۲۱**	۰/۳۶**	۱			
۷. هم‌نواپی جنسیتی	۲۶/۷۰	۳/۵۱	۰/۱۰*	۰/۰۴	۰/۰۹	-۰/۰۷	۰/۰۶	۰/۲۲**	۱		
۸. سوگیری بین‌گروهی	۲۵/۵۲	۳/۸۷	۰/۱۱*	۰/۱۱*	۰/۱۴**	-۰/۱۰*	۰/۲۰**	۰/۱۰*	۰/۱۴**	۱	
۹. سازگاری با مدرسه	۴۸/۸۹	۶/۷۶	۰/۲۵**	۰/۲۸**	۰/۳۴**	-۰/۲۴**	۰/۲۶**	۰/۳۴**	۰/۰۳	۰/۲۰**	۱

* $p \leq 0/01$

** $p \leq 0/001$

به‌منظور بررسی فرضیه اصلی پژوهش مبنی بر اینکه «پیشایندهای محیطی و اجتماعی (ارتباط والد فرزند، فشار هم‌سالان و منشور اخلاقی مدرسه) با واسطه‌گری هویت جنسیتی پیش‌بینی‌کننده سازگاری با مدرسه است»، از مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم‌افزار AMOS استفاده شد و نتایج، نشان‌دهنده تأیید فرضیه بود. مدل ساختاری و مدل اندازه‌گیری در شکل ۲ آمده است. معنی‌داری مسیرهای مربوط به مدل اندازه‌گیری بیانگر آن است که هر زیرمقیاس و گویه، معرف متغیر مکنون مربوط به خود است.

شکل ۲. ضرائب استاندارد مدل نهایی پژوهش

در ادامه شاخص‌های برازش مدل پیش و پس از اصلاح در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل

شاخص	χ^2/df	GFI	AGFI	IFI	CFI	RMSEA
پیش از اصلاح	۱/۷۳	۰/۸۵	۰/۸۴	۰/۸۵	۰/۸۴	۰/۰۴
پس از اصلاح	۱/۰۳	۰/۹۶	۰/۹۲	۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۰۳

طبق جدول ۲، شاخص‌های پیش از اصلاح نشان می‌دهند که مدل در ابتدا از برازش خوبی برخوردار نبود که با حذف مسیرهای پیشنهادی غیرمعنی‌دار و همچنین با انجام اصلاحات پیشنهادی AMOS، مدل به برازش مطلوب رسید و شاخص‌های پس از اصلاح، برازش مطلوب مدل را نشان دادند.

همان‌طور که در شکل ۲ و جدول ۳ مشاهده می‌شود ارتباط پدر - فرزند دارای تاثیر مستقیم مثبت و معنی‌دار بر سنخ‌شناسی جنسیتی ($\beta = 0/40, p = 0/008$) و رضایتمندی جنسیتی ($\beta = 0/44, p = 0/005$) است. علاوه بر این، ارتباط مادر - فرزند پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنی‌دار ($\beta = 0/25, p = 0/002$) سازگاری است. همچنین، منشور اخلاقی مدرسه دارای تاثیر مستقیم مثبت و معنی‌دار بر رضایتمندی جنسیتی ($\beta = 0/17, p = 0/03$)، هم‌نوایی جنسیتی ($\beta = 0/11, p = 0/03$)، سوگیری بین‌گروهی ($\beta = 0/26, p = 0/03$) و سازگاری ($\beta = 0/28, p = 0/001$) است. فشار هم‌سالان نیز نقش پیش‌بینی‌کننده و معنی‌دار در سوگیری بین‌گروهی ($\beta = 0/18, p = 0/05$) دارد. در همین راستا، مطابق با جدول ۴ از بین متغیرهای پیش‌بینی، ارتباط پدر - فرزندی توانست از طریق نقش واسطه‌ای ابعاد سنخ‌شناسی ($\beta = 0/06, p = 0/03$) و رضایتمندی ($\beta = 0/06, p = 0/03$) هویت جنسیتی؛ همچنین منشور اخلاقی مدرسه به واسطه رضایتمندی جنسیتی ($\beta = 0/03, p = 0/001$) تاثیر غیرمستقیمی بر سازگاری داشته باشند.

جدول ۳. ضرایب مسیرهای موجود در مدل

مسیر		اثر مستقیم		اثر غیرمستقیم		اثر کل	
		β	p	β	p	β	p
ارتباط پدر- فرزند بر سنخ‌شناسی جنسیتی	۰/۴۰	۰/۰۰۸	---	---	---	۰/۴۰	۰/۰۰۸
ارتباط پدر- فرزند بر رضایتمندی جنسیتی	۰/۴۴	۰/۰۰۵	---	---	---	۰/۴۴	۰/۰۰۵
ارتباط پدر- فرزند بر سازگاری	---	---	---	۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۱۲	۰/۰۵
ارتباط مادر- فرزند بر سازگاری	۰/۲۵	۰/۰۰۲	---	---	---	۰/۲۵	۰/۰۵
منشور اخلاقی مدرسه بر رضایتمندی جنسیتی	۰/۱۷	۰/۰۳	---	---	---	۰/۱۷	۰/۰۳
منشور اخلاقی مدرسه بر هم‌نوایی جنسیتی	۰/۱۱	۰/۰۳	---	---	---	۰/۱۱	۰/۰۳
منشور اخلاقی مدرسه بر سوگیری بین‌گروهی	۰/۲۶	۰/۰۳	---	---	---	۰/۲۶	۰/۰۳
منشور اخلاقی مدرسه بر سازگاری	۰/۲۸	۰/۰۰۱	---	۰/۰۳	۰/۰۰۱	۰/۳۱	۰/۰۰۱
فشار هم‌سالان بر سوگیری بین‌گروهی	۰/۱۸	۰/۰۵	---	---	---	۰/۱۸	۰/۰۵
سنخ‌شناسی جنسیتی بر سازگاری	۰/۱۴	۰/۰۵	---	---	---	۰/۱۴	۰/۰۵
رضایتمندی جنسیتی بر سازگاری	۰/۱۴	۰/۰۵	---	---	---	۰/۱۴	۰/۰۵

جدول ۴. نتایج آزمون بوت‌استراپ

مسیر	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	سطح معنی‌داری
ارتباط پدر-فرزند به سنخ شناسی جنسیتی به سازگاری	۰/۰۶	۰/۰۰۱	۰/۰۶	۰/۰۳
ارتباط پدر-فرزند به رضایتمندی جنسیتی به سازگاری	۰/۰۶	۰/۰۰۲	۰/۰۸	۰/۰۳
منشور اخلاقی مدرسه به رضایتمندی جنسیتی به سازگاری	۰/۰۳	۰/۳۱	۰/۰۸	۰/۰۰۱

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف کلی بررسی نقش واسطه‌ای هویت جنسیتی در رابطه بین پیشایندهای خانوادگی و اجتماعی (ارتباط والد-فرزند، منشور اخلاقی مدرسه، فشار هم‌سالان) و پیامدهای سازگاران هویت جنسیتی انجام گرفت. یافته پژوهش در مورد فرضیه اول نشان داد که از بین پیشایندهای محیطی و اجتماعی، ارتباط مادر - فرزند و منشور اخلاقی مدرسه اثر مستقیمی بر سازگاری دارند. به عبارتی متغیرهای ارتباط مادر-فرزند و منشور اخلاقی مدرسه پیش‌بینی‌کننده سازگاری بودند. این یافته‌ها از نظر تأثیر کیفیت تعاملات با مادر و نقش عوامل مدرسه‌ای بر سازگاری روانی-اجتماعی و تحصیلی هم‌سو با رویکرد شناختی - اجتماعی و پژوهش‌های پیشین (Chang et al., 2023; Granvik Saminathen et al., 2021; Martin et al., 2017; Yang et al., 2021) هستند.

در تبیین این یافته می‌توان به ماهیت ارتباط مادر-فرزند که شامل دو جنبه است، اشاره کرد. همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد این سازه ارتباط دوسویه مادر-فرزند و فرزند - مادر را نشان می‌دهد. به این معنا که تعامل با کیفیت مادر-فرزند زمانی شکل می‌گیرد که هم ارتباطات مادر و فرزند غنی و پرمحتواست، هم اینکه فرزند در اثر میزان صمیمت و گرمی که از مادر دریافت می‌کند می‌تواند به بیان افکار و احساسات خود با مادر بپردازد (Orm et al., 2022). افزایش کیفیت این تعامل سبب شکل‌گیری حس عاملیت در کودک می‌شود که مولفه تعیین‌کننده در باور خودکارآمدی دانش‌آموز است و از این‌رو، موجب افزایش ظرفیت سازگاری در وی می‌شود. ازسوی دیگر، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تعاملات مبتنی بر گرمی و صمیمیت در بین مادران و فرزندان منجر به کاهش مشکلات برون‌ریز (پرخاشگری، تکانش‌گری و مانند آن) در کودکان می‌شود. همچنین، باعث کاهش مشکلات درون‌ریز نظیر افسردگی و اضطراب در فرزندان می‌شود. به عبارت دیگر، وقتی مادران در سطوح متوسط تا بالایی با فرزندان خود ارتباطات و تعاملات با کیفیتی دارند، تأثیرات منفی ناپایدار در تربیت مادرانه کاهش می‌یابد (Chang et al., 2023). همچنین Yang et al. (2021) به این نتیجه رسیدند که اگر مادران در ارتباطات خود با فرزندانشان اصول پذیرش، غیرقضاوتی بودن، مشاهده‌گری و شنونده فعال بودن از ذهن‌آگاهی را رعایت کنند و از احساسات و عواطف کودکان خود، آگاهی داشته باشند می‌توانند در فرزندپروری تأثیرات مثبت‌تر بر جای بگذارند.

در توجیه نقش مثبت منشور اخلاقی مدرسه در سازگاری دانش‌آموزان، ابتدا لازم است که مجدداً بر ماهیت این متغیر تأکید شود. Lodge (2013) معتقد است که منشور اخلاقی مدرسه مبتنی بر ارزش‌های خاصی است که افراد هم در عمل به آن‌ها باور دارند، هم این ارزش‌ها بر یک فضای اشتراکی که زندگی می‌کنند حاکم است. چنین اخلاق زیسته‌ای و اشتراکی، در عین پویایی و نقدپذیری فضای حمایتی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند. مجموع این عوامل سبب می‌شود تا دانش‌آموزان توان لازم برای مواجهه با مسائل تحصیلی، هیجانی و رفتاری را اخذ کنند و در نتیجه در حوزه‌های مذکور

ظرفیت سازگاری بیشتری داشته باشند. اگر دانش‌آموزان احساس کنند در محیطی اخلاقی و حمایت‌گر تحصیل می‌کنند، سازگاری بهتری در همه حوزه‌ها خواهند داشت (Granvik Saminathen et al., 2021; Lee et al., 2020). این یافته‌ها با نتایج حاصل از پژوهش‌هایی که بر نقش عوامل مدرسه‌ای در سازگاری تاکید داشته‌اند (Granvik Saminathen et al., 2021; Lee et al., 2020) و نیز نظریه شناختی-اجتماعی هم‌سو هستند.

در ارتباط با فرضیه دوم یافته‌ها بیانگر این بودند که از بین متغیرهای محیطی و اجتماعی، ارتباط پدر-فرزند، منشور اخلاقی مدرسه و فشار هم‌سالان بر ابعاد هویت جنسیتی اثر مستقیم داشتند. به این صورت که ارتباط پدر-فرزند، سنخ‌شناسی جنسیتی و رضایتمندی جنسیتی را به‌نحو مثبت و معنی‌دار پیش‌بینی کرد. علاوه بر این، منشور اخلاقی مدرسه نیز توانست سه بُعد رضایتمندی جنسیتی، هم‌نوایی جنسیتی و سوگیری بین‌گروهی از ابعاد هویت جنسیتی را به‌صورت مثبت و معنی‌دار پیش‌بینی کند. در نهایت، متغیر فشار هم‌سالان نیز اثر مستقیم و مثبتی بر بُعد سوگیری بین‌گروهی هویت جنسیتی داشت. این یافته‌ها از نظر تأثیر عوامل خانوادگی و اجتماعی بر رشد جنسیت و هویت جنسیتی هم‌سو با رویکرد شناختی-اجتماعی و پژوهش‌های انجام‌شده (Bussey & Bandura, 1999; Ewing Lee & Troop-Gordon, 2011; Hammack et al., 2022; Lodge, 2013; Salehi & Moradi Dehnavi, 2018) هستند.

همان‌طور که در زمینه ارتباط مادر-فرزند بیان شد، در اینجا نیز میزان گرمی و صمیمت بین پدر-فرزند و کیفیت تعاملات دوسویه بین پدر و فرزند تعیین‌کننده محیطی است که توانسته است در دو عامل سنخ‌شناسی و رضایتمندی جنسیتی نوجوانان نقش داشته باشد. در تبیین این یافته علاوه بر در نظر گرفتن ماهیت متغیر ارتباط پدر-فرزند بر اساس رویکرد اجتماعی و شناختی بندورا می‌توان به نقش یادگیری مشاهده‌ای و تقلید نیز اشاره کرد. یادگیری از راه تقلید و مشاهده از جمله فرض‌های اساسی در رویکرد بندورا است. از این جهت پدران می‌توانند به‌عنوان مدل‌های رفتاری برای فرزندان خود عمل کنند؛ به‌ویژه در جوامعی که بر نقش‌های جنسیتی سنتی بیشتر تأکید می‌شود. بدر واقع هرچقدر نوجوان بتواند تعامل با کیفیت‌تر و غنی‌تری با پدر خود برقرار کند میزان شباهت بیشتری با هم‌جنس خود احساس می‌کند و جنسیت خود را معمولی‌تر ادراک کرده و نسبت به جنسیت خود احساس رضایت بیشتری را نیز تجربه می‌کند. چراکه مبتنی بر پژوهش‌ها (Katz-Wise et al., 2022; Morawska, 2020) ارتباط مثبت با پدر به فرزند کمک می‌کند تا احساس امنیت را در هویت جنسیتی خود تجربه کند. به‌علاوه، پدرانی که فرزندان خود را در برابر تغییرات هویت جنسیتی حمایت می‌کنند، به آن‌ها در مدیریت و مقابله با استرس و چالش‌های مرتبط با هویت جنسیتی خود کمک می‌کنند.

بخش دیگری از یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه دوم مربوط به نقش منشور اخلاقی مدرسه در سه بُعد رضایتمندی، هم‌نوایی و سوگیری بین‌گروهی از ابعاد هویت جنسیتی است. براساس نظریه رشد جنسیتی Bussy and Bandura (1999)، رفتارهای مربوط به نقش‌های جنسیتی توسط افراد از طریق یادگیری اجتماعی فراگرفته می‌شوند. این یادگیری می‌تواند از طریق تقلید، یادگیری مستقیم (شرطی‌سازی) یا یادگیری مشاهده‌ای صورت گیرد. در محیط مدرسه، که یکی از محیط‌های اجتماعی مهم برای کودکان و نوجوانان است، این فرایندهای یادگیری به‌طور فعال در حال انجام هستند. همچنین پژوهش Bussy (2011) در مورد رشد جنسیتی از این ایده حمایت می‌کند که محیط‌های اجتماعی مانند مدارس، نقش مهمی در شکل‌دهی هویت جنسیتی دارند. چنین رویکردی مبتنی بر این درک است که هویت جنسیتی افراد نه تنها از نظر زیستی تعیین می‌شود، بلکه تحت تأثیر محیط اجتماعی و فرهنگی آن‌ها نیز قرار می‌گیرد. از این رو، منشور اخلاقی مدرسه که شامل ارزش‌ها، هنجارها و انتظارات مدرسه است که توسط دانش‌آموزان ادراک می‌شوند، می‌تواند به‌طور

قابل توجهی بر این ابعاد هویت جنسیتی تأثیر بگذارد. اگر منشور اخلاقی مدرسه به گونه‌ای باشد که به عنوان پشتیبان روانی و اجتماعی برای دانش‌آموزانی باشد که با تعارضات جنسیتی مواجه هستند، می‌تواند به پیش‌بینی رضایت‌مندی جنسیتی کمک کند. برای مثال، منشور اخلاقی مدرسه‌ای که برابری جنسیتی را ترویج کند و کلیشه‌های جنسیتی را تشویق نکند، می‌تواند رضایت جنسیتی بیشتر را تقویت کند. اما اگر این ساختار ارزشی و اخلاقی جنبه‌های جنسیتی را لحاظ نکند منجر به افزایش سوگیری بین‌گروهی می‌شود. به این دلیل که دانش‌آموزان اگر در محیطی قرار بگیرند که به همه جنسیت‌ها به یک اندازه احترام گذاشته و برای آن‌ها ارزش قائل شوند، ممکن است نسبت به جنسیت خود احساس راحتی بیشتری داشته باشند و تمایل کمتری به اینکه جنسیت خود را برتر ببینند، نشان دهند. از سوی دیگر، اخلاق مدرسه‌ای که نقش‌ها و کلیشه‌های جنسیتی سنتی را تقویت می‌کند، می‌تواند منجر به رضایت جنسیتی کمتر و سوگیری بین‌گروهی بیشتر شود. دانش‌آموزان ممکن است احساس رضایت کمتری نسبت به جنسیت خود داشته باشند اگر درک کنند که علایق یا رفتارهایشان با نقش‌های کلیشه‌ای مرتبط با جنسیت‌شان هم‌سو نیست. به طور مشابه، اگر به آن‌ها آموزش داده شود که جنسیت خود را برتر از جنسیت دیگری بدانند، ممکن است سوگیری بین‌گروهی قوی‌تری ایجاد شود.

یافته دیگر در رابطه با فرضیه دوم به نقش فشار هم‌سالان در بُعد سوگیری بین‌گروهی هویت جنسیتی مربوط می‌شود. Brown et al. (1986) بیان می‌کنند که فشار هم‌سالان یعنی وقتی که هم‌سالان فرد را تشویق به انجام کاری یا اجتناب از انجام کار دیگری می‌کنند؛ در اینجا مهم نیست که آن فرد شخصاً می‌خواهد آن کار را انجام دهد یا نه. به اعتقاد آن‌ها ویژگی کلیدی این تعریف از فشار هم‌سالان این است که افراد در گروه سنی فرد، فعالانه وی را به انجام کاری تشویق یا ترغیب می‌کنند. واضح است که ویژگی اصلی در بیشتر تعاریف از فشار هم‌سالان این است که افراد این انگیزه را دارند تا به روش‌های خاصی عمل کنند و فکر کنند، چراکه توسط هم‌سالان تشویق شده‌اند یا تحت فشار قرار گرفته‌اند. از طرفی بُعد سوگیری بین‌گروهی هویت جنسیتی شامل اغراق در تفاوت‌های بین جنسیت‌ها و کوچک شمردن جنسیت دیگر است (Egan & Perry, 2001). با توجه به تعاریف هر کدام از این مفاهیم مشخص است که فشار هم‌سالان می‌تواند با تقویت هنجارهای درون‌گروهی و تأثیرگذاری بر نحوه تخصیص منابع توسط افراد، سوگیری بین‌گروهی را شکل دهد. علاوه بر این، براساس نظریه شناختی - اجتماعی، منابع اجتماعی از جمله یکپارچگی در روابط با هم‌سالان می‌تواند در سوگیری‌های چندجانبه در این گروه نقش داشته باشند (Bussey & Bandura, 1999).

یافته‌های پژوهش در ارتباط با فرضیه سوم نشانگر این بود که سنخ‌شناسی و رضایت‌مندی جنسیتی بر سازگاری اثر مستقیم معنی‌داری دارند. بُعد سنخ‌شناسی جنسیتی به میزان شباهت خود - ادراک شده کودکان با هم‌سالان هم‌جنس خود اشاره دارد. به عبارتی هرچقدر کودک خود را با هم‌سالان هم‌جنس خود مشابه بداند احساس معمولی بودن بیشتری می‌کند. از طرفی، رضایت‌مندی به احساس رضایت کودکان از تخصیص جنسیتی خود گفته می‌شود (به عنوان مثال، کودک از اینکه دختر به دنیا آمده است بیشتر رضایت دارد تا اگر پسر به دنیا آمده بود) (Egan & Perry, 2001). با توجه به پژوهش‌های پیشین (Egan & Perry, 2001; Endendijk et al., 2019; Mezzalira et al., 2022) هرچقدر نوجوانان احساس معمولی بودن و رضایت‌مندی جنسیتی داشته باشند، در شاخص‌های روانی، اجتماعی و هیجانی سازگاری نمرات بالاتری را کسب می‌کنند چراکه با تجربه معمولی بودن در بین هم‌جنسان خود، احساس رضایت‌مندی و عزت نفس این افراد افزایش پیدا می‌کند، در نتیجه با تجارب مختلف سازگار می‌شوند.

نتایج مربوط به فرضیه چهارم نشانگر این بود که دو بُعد سنخ‌شناسی جنسیتی و رضایتمندی جنسیتی از بین ابعاد هویت جنسیتی نقش واسطه‌ای بین دو پیشایند محیطی- اجتماعی ارتباط پدر-فرزند و منشور اخلاقی مدرسه با سازگاری دارند. این یافته از نظر نقش هویت جنسیتی در سازگاری هم‌سو با پژوهش‌های پیشین و نظریه رشد جنسیت شناختی - اجتماعی (Bussey & Bandura, 1999; Egan & Perry, 2001; Hammack et al., 2022; Lemeline et al., 2021; Perry et al., 2019; Salehi & Moradi Dehnavi, 2018) است. همان‌گونه که ذکر شد، احساس معمولی بودن در بین هم‌جنسان باعث بهبود عزت‌نفس در نوجوان خواهد شد که این به نوبه خود باعث می‌شود کودکان نسبت به اثرات منفی و آسیب‌زای عوامل فشارزای مختلف مقاوم و سازگار شوند. از طرفی ارتباط آزاد و مثبت بین پدر-فرزند باعث بروز آزادانه انتظارات و نقش‌های جنسیتی شده و معمولاً بر ادراک فرزندان و پاسخ‌های آن‌ها به پیام‌های جنسیتی تأثیر می‌گذارد و در نهایت، فرزندان رشد جنسیتی و سازگاری بالاتری را تجربه خواهند کرد. در تبیین این روابط علاوه بر نتایج پژوهش‌های انجام‌شده می‌توان به نظریه شناختی - اجتماعی بندورا، به عنوان رویکردی معاصر در زمینه رشد جنسیت، اشاره کرد. این نظریه بر این نکته تأکید دارد که جنسیت، برخلاف نظر رایج، یک داده زیستی نیست، بلکه یک برساخت اجتماعی است که توسط رویه‌های اجتماعی و نهادی شکل می‌گیرد. از نظر Bandura (1999) همان‌گونه که پیش از این نیز بیان شد سه دسته عامل محیطی (محیط تحمیلی، محیط انتخاب‌شده و محیط ساخته‌شده) وجود دارد. خانواده اولین نهاد اجتماعی است که کودک در آن چشم به جهان می‌گشاید و نقشی در انتخاب آن نداشته و از جمله محیط‌های اجتماعی است که بر وی تحمیل شده است. نظریه رشد جنسیتی بندورا تأکید می‌کند کودکان با مشاهده و تقلید از رفتار والدین خود نقش‌های جنسیتی را یاد می‌گیرند و درونی می‌کنند، همچنین روابط پدر و مادر با فرزند در بافت خانوادگی شکل می‌گیرد و رشد جنسیتی کودکان ممکن است در یک بافت دوگانه تعاملات اجتماعی والد - کودک تحت تأثیر قرار گیرد. به عبارتی، کودکان انواع مختلفی از تجربه ارتباطات و تعاملات اجتماعی با مادران و پدران خود را دارند که منجر به کسب اطلاعات مهمی در مورد جنسیت‌شان می‌شود. در این راستا Salehi and Moradi Dehnavi (2018)؛ نیز بیان می‌کنند که هویت جنسیتی در پسران تحت تأثیر ادراک والدگری پدران و نقش جنسیتی مردانگی در آن‌ها می‌تواند بر سازگاری آن‌ها اثر مستقیمی بگذارد. از این رو، هم سنخ‌شناسی جنسیتی و هم رضایتمندی تحت تأثیر محیط خانوادگی به ویژه نقش پدر و کیفیت تعامل با وی منجر به تجربه خود - ارزشمندی بیشتر و سازگاری روانی - اجتماعی و هیجانی خواهد شد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش این بود که منشور اخلاقی مدرسه از طریق نقش واسطه‌ای رضایتمندی جنسیتی سازگاری را پیش‌بینی می‌کند. این یافته پژوهش با نتایج پژوهش Granvik Saminathen et al. (2021) از نظر تأثیر عامل محیطی مدرسه بر ابعاد هویت جنسیتی هم‌سو است. همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، Lodge (2013) معتقد است اساس منشور اخلاقی مدرسه بر ارزش‌های خاصی قرار دارد که افراد هم در عمل به آن‌ها باور دارند، هم بر یک فضای اشتراکی که زندگی می‌کنند حاکم است و به آن‌ها القا می‌شود. نظام تعلیم و تربیت از طریق ایجاد الگوسازی بر رشد جنسیت تأثیر می‌گذارد، ضمن اینکه، اجبار و تحمیل حضور در مدرسه به عنوان عامل محیطی تعریف می‌شود که ممکن است فرد را در معرض ارزش‌هایی قرار دهد که چندان آزادی عمل و حق انتخاب در آن‌ها ندارد. با این حال، به اعتقاد بندورا احساس عاملیت شخصی می‌تواند در تغییر و تفسیر این ساختار نقش داشته باشد. از این رو، هرچقدر فرد این ارزش‌ها را درونی کرده و بپذیرد و نسبت به آن اعتراضی نداشته باشد به وی هویت بخشیده و باعث می‌شود که در عملکردهای اجتماعی و تحصیلی سازگارانه عمل کند و از نظر روانی نیز مشکلی نداشته باشد (Bussey & Bandura, 1999).

درمجموع، این پژوهش از آن جهت که تلاشی بود در جهت بررسی پیشایندها و پیامدهای هویت جنسیتی، موجب بسط نظری این حوزه گردید. درخصوص پیشایندهای هویت جنسیتی با توجه به اینکه عوامل مختلف محیطی شامل خانواده، مدرسه و هم‌سالان در پیش‌بینی ابعاد مختلف هویت جنسیتی مد نظر قرار گرفتند، امکان مقایسه اهمیت هریک از این عوامل در پیش‌بینی ابعاد مختلف هویت جنسیتی فراهم گردید. مقایسه پروفایل پیش‌بینی هریک از ابعاد هویت جنسیتی اطلاعات جالب توجه را برای دست‌اندرکاران تعلیم‌وتربیت فراهم می‌آورد. همان‌گونه که نتایج نشان دادند، درخصوص سنخ‌شناسی جنسیتی، تنها رابطه پدر-کودک؛ درخصوص رضایتمندی جنسیتی، منشور اخلاقی مدرسه و رابطه پدر-کودک؛ درخصوص هم‌نوایی جنسیتی، منشور اخلاقی مدرسه، و در نهایت درخصوص سوگیری بین‌گروهی، منشور اخلاقی مدرسه و فشار هم‌سالان تاثیر معنی‌داری داشتند.

براساس نتایج این پژوهش، مشخص شد که تعاملات درون خانواده و محیط مدرسه و به‌طور مشخص منشور اخلاقی حاکم و هم‌سالان نقش تعیین‌کننده‌ای در ابعاد هویت جنسیتی و سازگاری داشتند. بنابراین لازم است در فرزندپروری بر نقش کیفیت روابط والد - فرزند تاکید شود و متولیان امر تعلیم‌وتربیت نیز به تدوین نظام‌های اخلاقی مدرسه توجه داشته باشند.

درخصوص، پیامدهای ابعاد هویت جنسیتی همان‌طور که یافته‌ها نشان دادند، دو بُعد سنخ‌شناسی جنسیتی و رضایتمندی پیش‌بینی‌کننده‌های سازگاری دانش‌آموزان بودند و دو بُعد دیگر (یعنی هم‌نوایی جنسیتی و سوگیری جنسیتی) نتوانستند سطح معنی‌داری لازم برای پیش‌بینی سازگاری را احراز کنند. به عبارت دیگر، دو بُعد سنخ‌شناسی و رضایتمندی از ابعاد هویت جنسیتی نقش واسطه‌گری داشتند. این یافته از آن‌رو راهگشای روان‌شناسان و متولیان تعلیم‌وتربیت است که آن‌ها می‌توانند از طریق تقویت این ابعاد از هویت، با تکیه بر متغیرهای زمینه‌ای پیشاینده، زمینه سازگاری بیشتر دانش‌آموزان را فراهم نمایند.

این پژوهش درخصوص هویت جنسیتی صرفاً بر اطلاعات کمی جمع‌آوری‌شده از طریق پرسش‌نامه استوار بود و با توجه به عمیق بودن معنای هویت امکان آن می‌رود که دانش‌آموزان دوره متوسطه اول چندان ارتباط درستی با سوالات برقرار نکرده باشند. از این‌رو، پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی با بهره‌گیری هم‌زمان از روش‌های کیفی و در قالب یک پژوهش ترکیبی، نظریه داده‌مبنای^۱ هویت جنسیتی استخراج و با یافته‌های حاصل از روش کمی مقایسه شود. شایان ذکر است که پژوهش حاضر از جهت اینکه پژوهشی توصیفی با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری بوده است لازم است در استنباط علی از یافته‌های آن و تعمیم نتایج، جوانب احتیاط رعایت گردد.

References

- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th Ed.)*. American Psychiatric Publishing, Inc.
- Baker, R. W., & Siryk, B. (1989). Student adaptation to college questionnaire. In *Program of the Seventy-Fourth Annual Meeting*.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action. In D. F. Mark (Ed.), *The health psychology* (94-106). Sage publication Ltd.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Worth Publishers
- Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of personality. In D. Cervone & Y. Shona. (Eds), *The coherence of personality: Social-cognitive bases of consistency, variability, and organization* (pp. 185-241). Guilford Press.

^۱. grounded theory

- Brown, B. B., Clasen, D. R., and Eicher, S. E. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Journal of Personality & Social Psychology*, 22, 521–530. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.22.4.521>
- Bussey, K. (2011). Gender Identity Development. In S. Schwartz, K. Luyckx, & V. Vignoles. (Eds) *Handbook of identity theory and research* (pp. 603-628). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_25
- Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.106.4.676>
- Chang, H. T., Liu, Y. L., & Kuo, C. S. (2023). The relationships among maternal meta-emotion philosophy, maternal video-mediated cognitions, and adolescent behavior adjustment in Taiwan. *Child Psychiatry & Human Development*, 54(3), 711-721. <https://doi.org/10.1007/s10578-021-01283-7>
- Clemans, K. H., DeRose, L. M., Graber, J. A., & Brooks-Gunn, J. (2010). Gender in adolescence: Applying a person-in-context approach to gender identity and roles. In J. Chrisler, & D. McCreary (Eds.), *Handbook of gender research in psychology* (pp. 527-557). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1465-1_25
- Egan, S. K., & Perry, D. G. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 37(4), 451. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.4.451>
- Endendijk, J. J., Andrews, N. C., England, D. E., & Martin, C. L. (2019). Gender-identity typologies are related to gender-typing, friendships, and social-emotional adjustment in Dutch emerging adults. *International Journal of Behavioral Development*, 43(4), 322-333. <https://doi.org/10.1177/0165025418820686>
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis* (No. 7). WW Norton & company.
- Ewing Lee, E. A., & Troop-Gordon, W. (2011). Peer processes and gender role development: Changes in gender atypicality related to negative peer treatment and children's friendships. *Sex Roles*, 64(1), 90-102. <https://doi.org/10.1007/s11199-010-9883-2>
- Feir, D., & Mann, S. (2024). Temporal trends in mental health in the United States by gender identity, 2014–2021. *American Journal of Public Health*, 114(5), 523-526. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2024.307603>
- Fouladchag, M. (2006). The role of family patterns in adolescents' adjustment. *Journal of Family Studies*, 2(7), 209-221. [In Persian]
- Fraley, R. C., Heffernan, M. E., Vicary, A. M., & Brumbaugh, C. C. (2011). The experiences in Close Relationships-Relationship Structures Questionnaire: A method for assessing attachment orientations across relationships. *Psychological assessment*, 23(3), 615-625. <https://doi.org/10.1037/a0022898>
- Granvik Saminathen, M., Plenty, S., & Modin, B. (2021). The role of academic achievement in the relationship between school ethos and adolescent distress and aggression: a study of ninth grade students in the segregated school landscape of Stockholm. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(6), 1205-1218. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01199-w>
- Halimi, M., Davis, S. N., & Consuegra, E. (2021). The power of peers? Early adolescent gender typicality, peer relations, and gender role attitudes in Belgium. *Gender Issues*, 38(2), 210-237. <https://doi.org/10.1007/s12147-020-09262-3>
- Hammack, P. L., Hughes, S. D., Atwood, J. M., Cohen, E. M., & Clark, R. C. (2022). Gender and sexual identity in adolescence: A mixed-methods study of labeling in diverse community settings. *Journal of Adolescent Research*, 37(2), 167-220. <https://doi.org/10.1177/07435584211000315>
- Katz-Wise, S. L., Gordon, A. R., Sharp, K. J., Johnson, N. P., & Hart, L. M. (2022). Developing parenting guidelines to support transgender and gender diverse children's well-being. *Pediatrics*, 150(3): e2021055347. <https://doi.org/10.1542/peds.2021-055347>
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Publications.
- Lee, A., Lo, A., Li, Q., Keung, V., & Kwong, A. (2020). Health promoting schools: An update. *Applied Health Economics and Health Policy*, 18(5), 605-623. <https://doi.org/10.1007/s40258-020-00575-8>
- Lemelin, E., Sirois, M. S., Bernier, A., & Martin, C. L. (2021). Associations between quality of parent-child relationships and children's gender typicality: A 4-year longitudinal study. *Infant and Child Development*, 30(2), e2214. <https://doi.org/10.1002/icd.2214>
- Lodge, A. (2013). Valuing visibility? *An exploration of the construction of school ethos to enable or prevent recognition of sexual identities: New foundations*. School "Ethos" and LGBT Sexualities conference. University of Limerick, Ireland. <https://researchrepository.ul.ie/>
- MacMullin, L. N., Bokeloh, L. M., Nabbijohn, A. N., Santarossa, A., van der Miesen, A. I., Peragine, D. E., & VanderLaan, D. P. (2021). Examining the relation between gender nonconformity and

- psychological well-being in children: The roles of peers and parents. *Archives of Sexual Behavior*, 50(3), 823-841. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01832-6>
- Martin, C. L., Andrews, N. C., England, D. E., Zosuls, K., & Ruble, D. N. (2017). A dual identity approach for conceptualizing and measuring children's gender identity. *Child Development*, 88(1), 167-182. <https://doi.org/10.1111/cdev.12568>
- Mezzalana, S., Scandurra, C., Mezza, F., Miscioscia, M., Innamorati, M., & Bochicchio, V. (2022). Gender felt pressure, affective domains, and mental health outcomes among transgender and gender diverse (TGD) children and adolescents: A systematic review with developmental and clinical implications. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), 785. <https://doi.org/10.3390/ijerph20010785>
- Mohammadi Baghmolaei, H., & Yousefi, F. (2018). The structural relationship between teacher-student interaction, academic engagement and students' adjustment to school. *Journal of Education and Learning Studies*, 10(2), 75-99. <https://doi.org/10.22099/jsli.2019.29377.2545> [In Persian]
- Morawska, A. (2020). The effects of gendered parenting on child development outcomes: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 23(4), 553-576. <https://doi.org/10.1007/s10567-020-00321-5>
- Nazimipour, B. (2014). *The relationship between identity styles and students' adjustment components, investigating the mediating role of commitment* (Master's thesis). University of Tehran, Faculty of Psychology and Educational Sciences. [In Persian]
- Orm, S., Haukeland, Y. B., Vatne, T., & Fjermestad, K. (2022). Measuring family communication in pediatric nursing: Psychometric properties of the Parent-Child Communication Scale-Child Report (PCCS-CR). *Journal of Pediatric Nursing*, 62, 78-83. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2021.10.022>
- Pauletti, R. E., Menon, M., Cooper, P. J., Aults, C. D., & Perry, D. G. (2017). Psychological androgyny and children's mental health: A new look with new measures. *Sex Roles*, 76(11), 705-718. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0627-9>
- Perry, D. G., Pauletti, R. E., & Cooper, P. J. (2019). Gender identity in childhood: A review of the literature. *International Journal of Behavioral Development*, 43(4), 289-304. <https://doi.org/10.1177/0165025418811129>
- Rutter, M., Maughan, B., Mortimore, P., & Ouston, J. (1979). *Fifteen thousand hours: Secondary schools and their effects on children*. Open Books.
- Salehi, M., & Moradi Dehnavi, J. (2018). Perception of father's parenting and gender role in adolescent boys: the mediating role of attachment to father. *Bi-Quarterly Scientific and Research Journal of Gender and Family Studies*, 2(7), 107-126. [In Persian]
- Santor, D. A., Messervey, D., & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163-182. <https://doi.org/10.1023/A:1005152515264>
- Sinha, A., & Singh, R. (1993). The Adjustment Inventory for School Students (AISS). Agra (India): National Psychological Corporation.
- Susilowati, E., Soelton, M., Yusuf, H., Fahrudin, A., Rahmi, K. H., & Islam, M. R. (2024). Transgender people in Indonesia: how do they overcome their personal adjustment toward stress? *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/15313204.2024.2338384>
- Yang, W., Deng, J., & Wang, Y. (2021). The association between mindful parenting and adolescent internalizing and externalizing problems: The role of mother-child communication. *Child Psychiatry & Human Development*, 1-10. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-021-01168-9>

